

Rogoziński, Andrzej

Jatki w Płocku

Nasze Korzenie 3, 50-54

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Jatki w Płocku

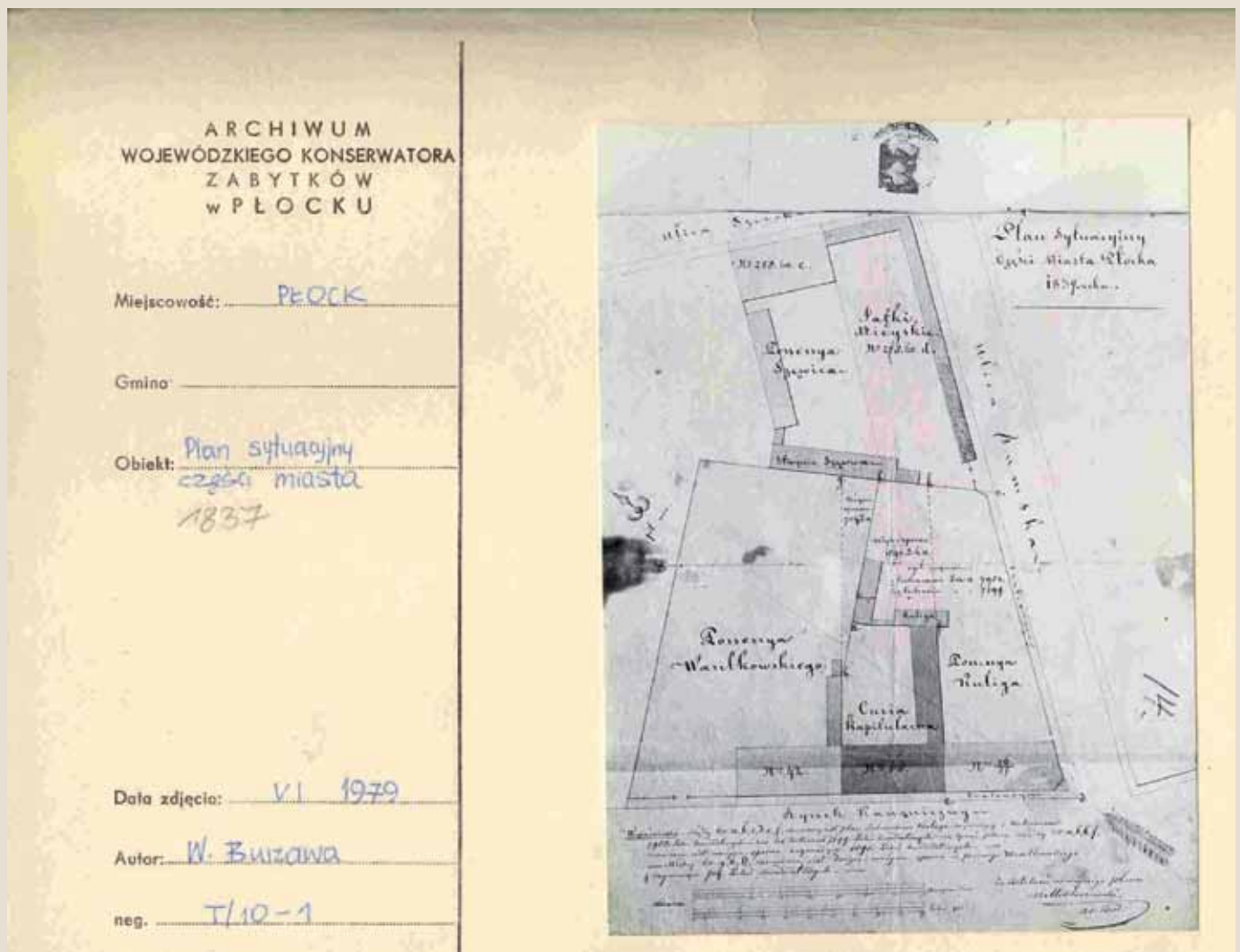
Na wstępie krótkie wyjaśnienie, co właściwie oznacza słowo „jataka”. Otóż ma ono rodowód średniowieczny, oznaczało zaś miejsce, gdzie sprzedawano mięso z uboju. Można zatem stwierdzić, że jatki były pierwszymi kramami rzeźniczymi. Z czasem te proste „stoiska” handlowe przekształciły się w większe budowle o charakterze kupieckim.

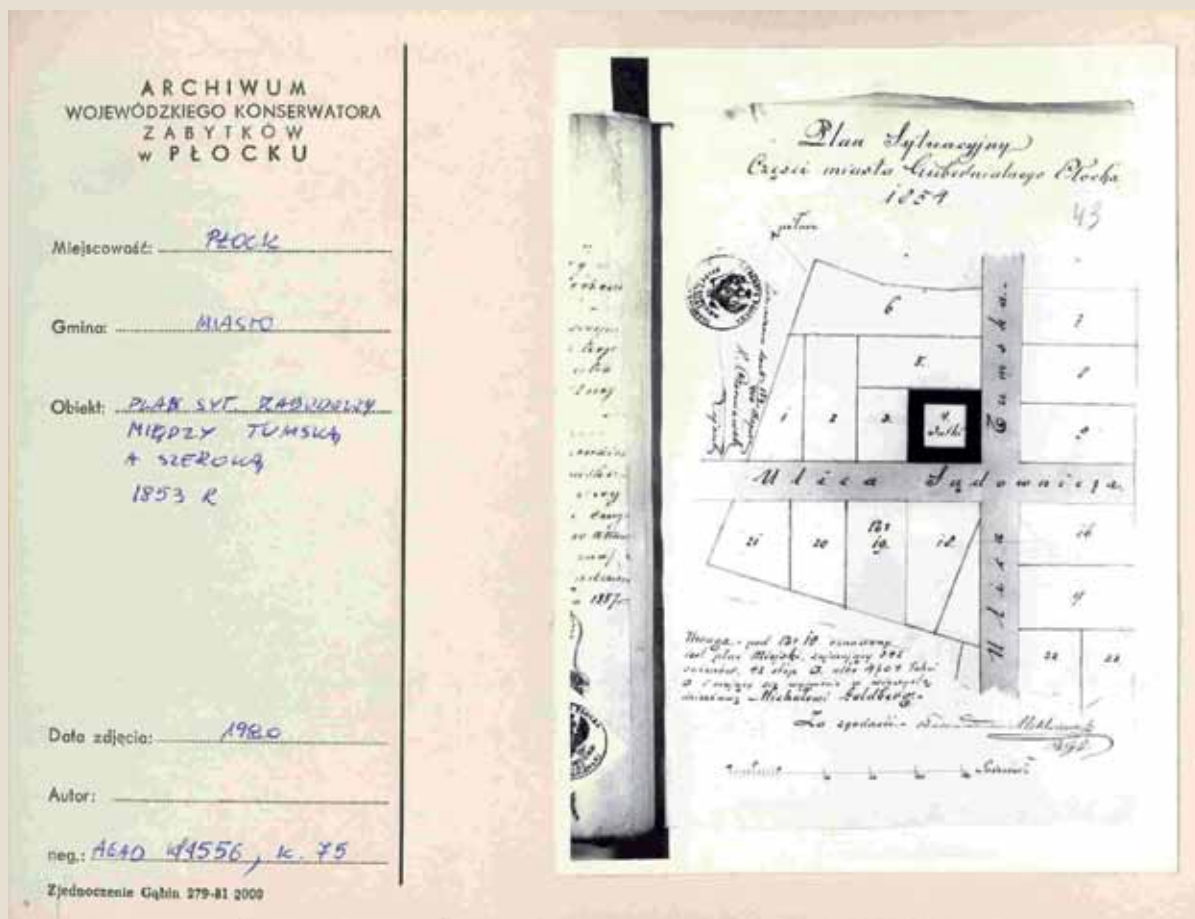
Podobnie jak w całej Polsce, jatki były obecne również w Płocku. Także w naszym mieście początkowo miały formę prostych kramów. Pierwotnie zlokalizowane były w miejscu, gdzie odbywały się targi. Jak podaje arcybiskup A. J. Nowowiejski, *Kapituła Katedralna, wśród murów Nowego Miasta do niej należących, utworzyła Rynek, Kanonicznym zwany, i na takowy targi i jatki później przenieść usiłowała, co, odciągając targowisku Starego Miasta ludność i dochody, stało się przedmiotem długich aż do XVIII wieku sporów z magistratem Starego Miasta, zakończonych zwycięstwem ostatniego.*¹

Funkcjonowanie jatek było opodatkowane na rzecz miasta. W wieku XVI *Rzeźnicy miejscy, ile ich jedno jest, każdy winien dać z jatek do roku loju kamieni 5 i jeden funt pieprzu. Także z ostrowu, który na Wiśle u Płocka przed zamkiem jest, pasnego winni dać wszyscy rzeźnicy pół wołu. Z krowich jatek według przywileju miejskiego przechodzi trzecia jataka na miasto i splatem. A temu też z osobna z jednej jatki, według zwyczaju starodawnego, pisarz ziemski płat bierze [...] piekarze zwykli płacić jateczne od jatek, które są zbudowane nowo, na zamek dwie części, a miastu trzecią [...]*²

Należy pamiętać, że jatki były prowadzone również w dzielnicy żydowskiej. W roku 1616 *żydzi mieli 25 domów w Płocku z bóżnicą, jatkami i kramami.*³ Po zniszczeniu Płocka przez Szwedów w połowie XVII wieku społeczność żydowska uzyskała od króla Jana Kazimierza przywilej na odbudowę spalonej dzielnicy żydowskiej oraz wystawienie kramów i jatek.⁴

Plan sytuacyjny części Płocka z 1837 r.

Plan sytuacyjny części Płocka z 1854 r.

Taki stan rzeczy utrzymywał się przez kolejne dziesięciolecia. Zmiana nastąpiła pod koniec XVIII wieku, gdy Płock w wyniku rozbiorów dostał się pod panowanie pruskie. Wtedy to ponownie rozbudowa miasta wpłynęła na dalsze losy płockich jatek. Mianowicie powstały tzw. plany regulacji miasta: plan Göppnera z 1793 roku, Schönwalda z 1798 roku i pięć lat późniejszy plan Schmida. Ten ostatni przewidywał rozebranie murów miejskich otaczających zamek i miasto oraz rozbudowę rejonu obecnych ulic Tumskiej i Tadeusza Kościuszki.⁵

Trudno dziś ustalić, kiedy powstały pierwsze płockie jatki mające postać zwartej budowli. Pojawiły się prawdopodobnie w początkach XIX wieku, wraz z wytyczeniem Traktu Tumskiego. Niestety, niewiele o nich wiemy. Na pewno istniały już przed 1823 rokiem. Znajdowały się w narożniku dzisiejszych ulic Tumskiej i Kwiatka, w miejscu, gdzie do niedawna mieścił się bar mleczny Pod Arkadami (Tumska 5).⁶ Funkcjonowały tu do lat 40. XIX wieku. W listopadzie 1843 roku odbyła się licytacja na ich rozebranie i wystawienie tymczasowego parkanu w tym miejscu.⁷ Wygrał ją Antoni Wunderlich, który jednak ze względu na zimową porę nie był w stanie zdemontować zabudowań. Powiadomił o tym pisemnie władze gubernialne w marcu 1844 roku.⁸ Jatki te istniały tak krótko prawdopodobnie ze względu na skomplikowany charakter formalności prawnofinansowych dotyczących gruntów, na których zostały pobudowane. Te ostatnie, należące dawniej do Józefa Marka

Poznera, miasto przejęło na mocy zatwierdzonego w 1811 roku planu regulacji ulic Nowej (obecnie Kwiatka) i Tumskiej.⁹

Kolejne jatki zlokalizowano przy zbiegu dzisiejszych ulic Tumskiej i Henryka Sienkiewicza, w miejscu budynków zajmowanych obecnie przez drogerię Rossman (Tumska 11) i sklep spożywczy PSS Spółem (Tumska 11A). Ich wystawienie przypadło w drodze licytacji warszawskim budowniczym. Zadania tego podjęli się Morrytz Kinderfreund i Józef Szmideberg. Umowę podpisano 8 sierpnia 1842. Roboty miały być wykonane według wcześniej zatwierdzonych planów i przedłożonego kosztorysu opiewającego na sumę rubli srebrem 7348 i 70½ kopiejek. Budynek scharakteryzowano następująco: *Jatki w czterech oddziałach 189 łokci długości 91/2 łokci szerokości 51/2 do 6-ciu łokci w świetle wysokości [...] obejmować mają mieszkanie Stróża oraz 41 Jatek Rzeźniczych i Piekarniczych.*¹⁰ Wysokość honorarium i sposób zapłaty określono następująco: *Rubli srebrem sześć tysięcy dwieście a to w sposobie następującym. Pierwsza połowa należności wypłaconą będzie w roku bieżącym i przyszłym w trzech ratach w miarę postępu robót i dostawę materiałów na plac Budowy, druga zaś połowa należności wypłaconą będzie dopiero przy końcu roku przyszłego 1843 podobnie w trzech ratach: w jednej gdy wszystkie mury wystawione i dachem pokryte będą, drugiej gdy w zupełności uszyszta robota dokonana i odbiorczym protokołem poświadczoną będzie, a w trzeciej gdy Kommissya Rządowa Spraw Wewnętrznych i Duchownych roboty za dostateczne uzna, Protokołem odbiorczym zatwierdzi.*¹¹

Budowla zastała oddana do użytku w 1844 roku. Jatki o numerach 13-40 przeznaczono na potrzeby profesji rzeźniczej, natomiast 1-12 były przypisane do piekarzy (z tym, że jatek o numerach 5-12 w 1844 r. nie wydzierżawiono).¹² Ich dzierżawa odbywała się w drodze licytacji, na warunkach określonych przez władze miasta, już w grudniu 1842 roku. Okres wynajmu obejmował 12 miesięcy, od 1 stycznia do ostatniego dnia grudnia 1843.¹³ W 1845 roku odbyła się kolejna licytacja dla branży rzeźniczej. Tym razem czas wynajmu przedłużono do 36 miesięcy. Jednak były to lata niekorzystnej koniunktury dla tej profesji, skutkiem czego licytacja okazała się bezowocna. W sprawie tej interweniował nawet, u radcy stanu gubernatora cywilnego Guberni Płockiej, cechmistrz Kunsztu Rzeźniczego, prosząc o kolejną licytację w oparciu o kwotę jatkowego z roku 1844.¹⁴ W następnych latach sytuacja na tyle nie uległa poprawie, że zgromadzenie rzeźnicze zdecydowało się nie przedłużyć, mimo wcześniejszych deklaracji, dzierżawy części jatek w roku 1847. Wobec tego zdecydowano się na dopuszczenie do licytacji również innych rzemieślników. Czas najmu określono na 12 miesięcy.¹⁵

W sierpniu 1845 roku podjęto decyzję o zamontowaniu w jatkach wagi ręcznej dla kontroli rzetelności deklarowanych przez handlowców parametrów sprzedawanego towaru. W tym celu postanowiono *zająć Jatkę Piekarską No 7 i w niej urządzić kłapę do podwórze otwieraną, na której waga ustawiona będzie*.¹⁶ Licytacja na montaż wagi odbyła się 26 stycznia 1845. Wygrał ją Lewin Fisch, który zaofertował kwotę 37 rubli srebrem, 70 kopiejek.¹⁷ W roku następnym zawarto kontrakt z tą samą osobą na budowę kloak przy jatkach.¹⁸ Ale już w grudniu 1850 roku budynek wymagał poważnego remontu, gdyż podczas burzy uszkodzeniu uległa część dachu. Pierwotnie sądzono, że ucierpiała tylko część środkowa zabudowań, jednak po dokładnych oględzinach stwierdzono, że szkody pochodzą *z użycia złego drzewa i niedokładnego wykonania robót przy utwierdzeniu wiązania tegoż dachu co nakazuje dokładne zrewidowanie stanu technicznego budowli*.¹⁹ W toku dal-

szych oględzin odkryto również uszkodzenia murów szczytowych.²⁰ Licytacja na naprawę zniszczeń odbyła się 10 listopada 1851. Wygrał ją Lejb Hejzer (występuje też pisownia „Chezler”). Praca miała być wykonana w ciągu dwóch miesięcy od daty licytacji.²¹ W maju 1860 roku dokonano szczegółowej inwentaryzacji stanu budynku jatek. Stwierdzono, że dach i poddasze są w dobrym stanie, stan murów szczytowych określono jako średni, natomiast w najgorszej kondycji był parter.²² W lipcu tego roku Rząd Gubernialny zwrócił się do Magistratu Miasta Płocka z prośbą o oszacowanie ich rentowności.²³ Jatki istniały w tym miejscu do początku XX wieku. Ich zarys jest czytelny na planie Płocka z 1908 roku. Prawdopodobnie niedługo po tej dacie zostały rozebrane, gdyż plac po nich wydzierżawiono w 1910 roku Edmundowi Odalskiemu.²⁴

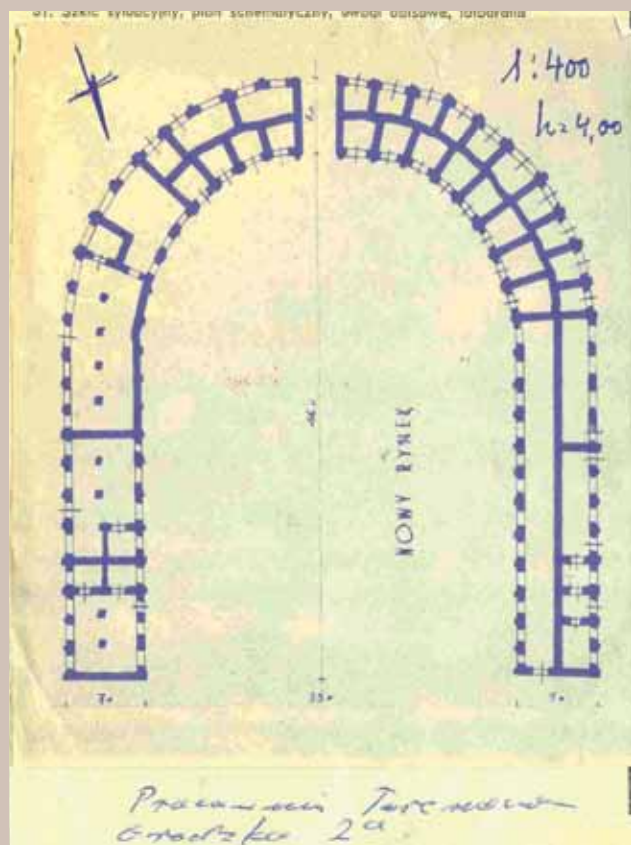
W końcu XIX wieku przewidziano nową lokalizację dla miejskiego targowiska, a co za tym idzie i jatek. Był to teren rozciągający się od dzisiejszej ulicy Królewieckiej po Aleje Jachowicza. Z czasem obszar ten nazwano „Nowym Rynkiem”. Przyjmuje się, że funkcję targową zaczął on pełnić od 1877 roku.²⁵ Jednak nie od razu pobudowano w tym miejscu jatki. Plan sytuacyjny miasta gubernialnego Płocka z 1880 roku przedstawia ten plac jako teren niezabudowany. Prawdopodobnie krótko po tej dacie wystawiono tu jatki w charakterystycznym kształcie podkowy. Faktem jest, że zarys budynku jest obecny na planie projektowanego zagospodarowania gubernialnego miasta Płocka z 1898 roku. Był to obiekt parterowy o ścianach z nieotynkowanej cegły, drewnianym dachu pokrytym papą i blachą. Cała budowla była podzielona na 84 pomieszczenia.

W latach 20. XX wieku dzierżawa jatek odbywała się na zasadzie publicznej licytacji. Najemca dysponował lokalem przez okres jednego roku (od 1 I do 31 XII). Ceny wywoławcze poszczególnych jatek znacznie się różniły (np. w 1928 r. mieściły się w przedziale od 75 do 375 zł). Ustalona w drodze licytacji suma stanowiła roczną opłatę i była uiszczana w dwóch ratach, pierwszej po zakończeniu

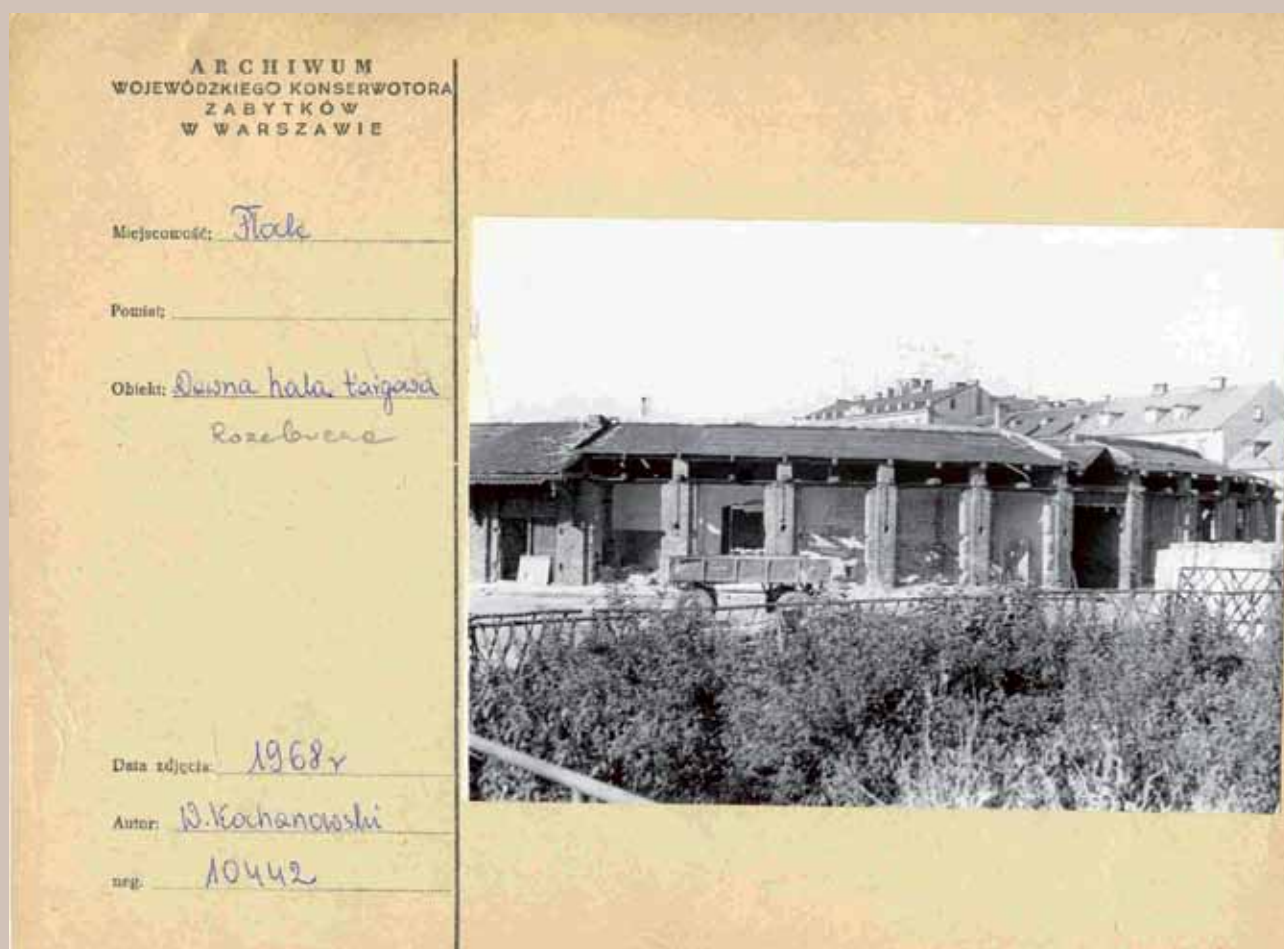
Podkowa na Nowym Rynku; dzięki uprzejmości Mirosława Łakomskiego.

RZUT POZIOMY JATEK Z NOWEGO RYNKU

Uprzejmie dziękuję Paniom Ewie Jaszczak, Kierownicze Płockiej Delegatury Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Warszawie, oraz Dorocie Zarembie z delegatury za udostępnienie dokumentacji dotyczącej jatek.

Jatki z Nowego Rynku w czasie rozbiórki w 1968 r.

licytacji, drugiej do 1 lipca. Najemca odpowiadał za drobne naprawy i remonty. Musiał się także podporządkować wytycznym dozoru lekarsko-policyjnego, które określały warunki sanitarne w budynku. W jatkach dozwolony był handel wszelkimi artykułami z wyjątkiem *spirytualji, starzynny, nafty, smoły, benzyny i.t.p.* Artykuły spożywcze mogły być sprzedawane w jatkach o numerach 46-67.²⁶

Jak już wspomniałem, stoiska podlegały kontroli sanitarnej. Dokonywał jej powiatowy lekarz weterynarii. W Archiwum Miasta Płocka zachowało się pismo, datowane na sierpień 1932 roku, w którym dr Kazimierz Bachurzewski nakazuje m.in. usunąć śmietniki sprzed jatek i dwa razy dziennie, o godzinie 6 i 15, zamiatać chodniki w ich sąsiedztwie.²⁷

Budowla i mieszczące się w niej jatki przetrwały do drugiej połowy ubiegłego wieku. W latach 60. przystąpiono do przebudowy Nowego Rynku. W bezpośrednim sąsiedztwie istniejących jeszcze jatek wybudowano Rzemieślniczy Dom Towarowy, nazywany do dziś „antypodkową”.²⁸ Jatki miejskie jako źle komponujące się z otoczeniem zostały rozebrane w 1968 roku. Jako uzasadnienie podano zły stan techniczny budynku.

Tak pokrótce przedstawia się historia płockich jatek. Staralem się opisać ich dzieje w kontekście rozwoju przestrzennego miasta. Towarzyszyły one płoczanom praktycznie od pierwszych wieków istnienia grodu aż po wiek XX. Wielokrotnie zmieniały swą lokalizację, by wreszcie ostatecznie zniknąć z krajobrazu tysiącletniego miasta. ■

1. A. J. Nowowiejski, *Płock. Monografia historyczna*, Płock 1930, s. 92.
2. Tamże, s. 119.
3. Tamże, s. 133.
4. Tamże, s. 136.
5. J. B. Nycek, *Płock – ulicami tysiącletniego miasta*, Płock 2005, s. 55.
6. Ich zarys jest widoczny na planie sytuacyjnym Płocka z 1823 r.
7. Archiwum Państwowe w Płocku (APP), Akta miasta Płocka (AMP), Akta budowy i dzierżawy Jatek, sygn. 172, k. 6.
8. Tamże, k. 12.
9. APP, AMP, Akta... dotyczące wynagrodzenia Poznera za zabrany grunt na ul. Tumską i Nową, sygn. 457, s. 27-28.
10. APP, AMP, Akta budowy i dzierżawy Jatek, sygn. 171, k. 13.
11. Tamże, k. 14.
12. APP, AMP, Akta budowy i dzierżawy Jatek, sygn. 172, k. 18.
13. Tamże, k. 19-20.
14. Tamże, k. 70.
15. Tamże, k. 327.

16. Tamże, k. 85.
17. Tamże, k. 86.
18. Tamże, k. 140.
19. Tamże, k. 559.
20. Tamże, k. 613.
21. APP, AMP, Akta jatek, sygn. 173, k. 18.
22. Tamże, k. 397-399.
23. Tamże, k. 408.
24. APP, AMP, sygn. 14690, s. 54-57.
25. A. M. Stogowska, *Życie społeczno-gospodarcze Płocka w latach 1793-1918*, [w:] M. Krajewski [red.], *Dzieje Płocka t. II: Dzieje miasta w latach 1793-1945*, Płock 2006, s. 179.
26. APP, AMP, Jatki na Nowym Rynku, sygn. 25464, s. 97-100.
27. APP, AMP, Jatki na Nowym Rynku, sygn. 25607.
28. Z. Sokołowski, M. Sołtysiak, *Płock, urbanistyka i architektura*, Warszawa 1975, s. 149.

STRAGAN MIĘSNY SŁYNNNEJ PODKOWY NA NOWYM RYNKU

Dzięki uprzejmości Mirosława Łakomskiego.

KONIEC LAT PIĘCDZIESIĄTYCH UBIEGŁEGO WIEKU

Darmowa wersja cyfrowa Naszych Korzeni